

УДК 658.152: 664

ББК 65.304.25-5

Руденко В.В.

СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Вінницький інститут економіки Тернопільського національного економічного університету,
Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України,
кафедра фінансів та кредиту,
21030, м. Вінниця, вул. Гонти, 37,
тел.: 0432553229,
e-mail: kaffinans@mail.ru

Анотація. У статті розглянуто світові тенденції розвитку харчової промисловості та визначено роль інвестицій у діяльності підприємств цієї галузі. Виявлено проблеми й завдання, вирішення яких є необхідною передумовою інвестиційного розвитку харчової промисловості.

Ключові слова: інвестиційна діяльність підприємств, харчова промисловість, прямі іноземні інвестиції, транснаціональні компанії.

Annotation. The article surveys the world tendencies of the food industry and defines the role of investments into the activity of enterprises in this branch. The problems and tasks solutions to which is a necessary precondition of investment development of the food industry are defined.

Key words: investment activity of enterprises, food industry, direct foreign investments, transnational companies.

Вступ. Харчова промисловість є одним із системоутворюючих елементів національної економіки кожної країни, оскільки підприємства цієї галузі формують продовольчу безпеку держави. Роль галузі в повноцінному забезпеченні населення країни продовольчими товарами, тісний зв'язок із сільським господарством, участь у формуванні експортного потенціалу визначають її стратегічне значення. Ефективна, високопродуктивна, динамічно зростаюча харчова промисловість є пріоритетом у забезпеченні економічної незалежності держави й досягненні високої національної конкурентоздатності.

Загострення ситуації на світовому ринку продуктів харчування, лібералізація зовнішньоторговельних відносин, зростання цін на продукцію харчової промисловості актуалізують питання забезпечення ефективного інвестиційного розвитку галузі. Адже конкурентоздатність суб'єктів господарювання, їх позитивна ділова репутація, високі кількісні та якісні показники господарської діяльності багато в чому є результатом залучення й здійснення інвестицій у різні види активів.

Теоретичні та практичні питання інвестиційної діяльності підприємств досліджували у своїх працях провідні вчені України та країн СНД: І.О.Бланк, В.І.Борейко, В.В.Бочаров, О.В.Вишневецька, В.В.Зимовець, Л.Л.Ігоніна, О.В.Крупицька, П.М.Купчак, Н.І.Лахметкіна, А.А.Пересада, О.О.Смирнова, О.В.Тарасова, А.В.Череп, В.Я.Шевчук, Е.І.Шелудько та інші. Незважаючи на розмаїття наукових поглядів щодо теорії й практики інвестиційної діяльності підприємств, у т. ч. харчової промисловості, та її вдосконалення, ці питання залишаються недостатньо вивченими українською фінансовою наукою й потребують подальших розробок.

Постановка завдання. Метою дослідження є виявлення головних світових тенденцій інвестиційної діяльності на підприємствах харчової промисловості та визначення завдань подальшого інвестиційного розвитку суб'єктів господарювання харчової галузі.

Результати. Інвестиційна діяльність підприємств харчової промисловості є основою розвитку національної економіки, адже від обсягів і структури здійснюваних інвестицій залежить розширення та вдосконалення виробничих потужностей для забезпечення необхідних пропорцій виробництва, а також підвищення технічного рівня й поліпшення умов господарювання. Прискорений розвиток харчової галузі є передумовою сталого економічного зростання, а забезпечення ефективного її розвитку – одне з важливих завдань економіки держави.

Як зазначає П.М.Купчак, харчова промисловість може виступати як пропульсивна галузь, розвиток якої здатний спричинити відчутний мультиплікативний вплив на весь господарський комплекс країни та її окремих регіонів. Крім того, хоча сама по собі галузь не належить до тих, що забезпечують техніко-технологічний прорив, конкурентоспроможність її продукції на внутрішньому ринку й високий експортний потенціал дозволяють стримувати імпорту продовольчої продукції, заощаджуючи валютні кошти, а також, завдяки позитивному експортно-імпортному сальдо, забезпечувати їх приріст і тим самим створювати джерело для закупівлі сучасного обладнання та технологій за кордоном [1, с.9].

За останніх десять років спостерігалось нарощування експорту/імпорту у світовій харчовій промисловості (табл. 1). За даними таблиці 1 можна зробити висновок, що у 2000–2011 роках частка харчової промисловості в міжнародній торгівлі складала близько 5%. Причому розрив між експортом та імпортом у харчовій галузі щороку зменшується: у 2011 році скоротився порівняно з 2000 роком майже у 2 рази, а в порівнянні з 2005 роком – майже в 3 рази.

Таблиця 1

Показники міжнародної торгівлі в харчовій промисловості у 2000–2011 роках*

Показник	2000 рік		2005 рік		2011 рік	
	Сума, млн дол. США	Частка, %	Сума, млн дол. США	Частка, %	Сума, млн дол. США	Частка, %
Експорт промислової продукції	849,7	100,0	1 052,7	100,0	1 592,8	100
Експорт продукції харчової промисловості	47,7	5,6	52,0	4,9	88,7	5,6
Імпорт промислової продукції	992,7	100,0	1 179,6	100,0	1 747,4	100
Імпорт продукції харчової промисловості	54,8	5,5	63,0	5,3	93,2	5,3
Торговельний баланс	-143,0	-	-126,8	-	-154,6	-
Торговельний баланс у харчовій промисловості	-7,1	-	-11,0	-	-4,5	-

*Джерело: складено автором на основі [2].

Слід зазначити, що харчова промисловість за величиною сальдо торговельного балансу посідає третє місце після машинобудування та хімічної промисловості. Така ситуація є свідченням того, що виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів є перспективною сферою діяльності.

В останні роки загальні обсяги світових прямих іноземних інвестицій у харчову промисловість збільшуються, хоч їх сукупний обсяг залишається обмеженим і невеликим у порівнянні з іншими галузями (табл. 2). Як свідчать дані таблиці 2, за останні двадцять років загальний обсяг світових прямих іноземних інвестицій у харчову промисловість зріс більше ніж у 6 разів, хоча частка прямих іноземних інвестицій у харчову галузь у загальному обсязі прямих іноземних інвестицій зменшилася із 4 до 3%.

Оціночні показники прямих іноземних інвестицій у харчовій промисловості в окремих роках, у млрд дол. США та відсотках*

Регіон	Потоки ПІІ				Загальний обсяг			
	приплив		відплив		ввезені інвестиції		вивезені інвестиції	
	1989–1991	2009–2011	1989–1991	2009–2011	1990	2011	1990	2011
Усі країни світу	7,2 (3,8%)	40,5 (2,8%)	12,5 (5,6%)	48,3 (3,3%)	80,3 (4,1%)	450,0 (2,9%)	73,4 (4,1%)	461,9 (2,8%)
Розвинуті країни світу	4,8 (3,2%)	34,1 (3,2%)	12,2 (5,6%)	45,7 (3,4%)	69,9 (4,4%)	390,7 (3,4%)	73,1 (4,1%)	458,1 (3,2%)
Країни, що розвиваються	2,4 (6,8%)	5,1 (1,4%)	0,3 (4,1%)	2,6 (1,9%)	10,4 (2,9%)	46,9 (1,2%)	0,3 (1,4%)	3,5 (0,2%)
Південно-Східна Європа й СНД	...	1,4 (3,2%)	...	-0,01 (-4,5%)	...	12,4 (4,2%)	...	0,3 (1,7%)

*Джерело: складено автором на основі [2].

Світова фінансова криза негативно вплинула на обсяги прямих іноземних інвестицій у харчову промисловість. Із середини 2008 року вилучення інвестицій, у тому числі репатріація інвестицій, повернення кредитів і погашення боргу філіалами своїм головним компаніям, перевищили валові потоки прямих іноземних інвестицій у низці країн. Так, у першому півріччі 2009 року майже третина всіх міжнародних угод зі злиття та поглинання була пов'язана з перепродажем іноземних компаній іншим компаніям. Така ситуація ще більше зменшила потоки прямих іноземних інвестицій. Хоча вилучення інвестицій не є рідкісним явищем (зазвичай вони складають від $\frac{1}{4}$ до $\frac{4}{5}$ усіх проектів прямих іноземних інвестицій), під час кризи вони стали особливо помітними (табл. 3). За даними таблиці 3 видно, що в посткризовому 2010 році відбулося зростання в порівнянні з 2009 роком кількості угод зі злиття та поглинання в харчовій промисловості більш ніж на 50%, чистого обсягу угод з продажів – у 4 рази, а чистого обсягу угод з купівлі – у 36 разів. У 2011 році ситуація виправилася й обсяг угод зі злиття та поглинання помітно зменшився. У 2010 році найбільш значимою угодою зі злиття та поглинання стала купівля в жовтні американською ТНК “Kraft Foods Inc.” англійської ТНК “Cadbury plc” (ціна угоди – 14 375 млн дол. США), у 2011 році – купівля в лютому англійською ТНК “Diageo plc” турецької ТНК “Meu Icki” (ціна угоди – 1 539 млн дол. США).

У процесі глобалізації світової економіки дедалі більший сектор світового ринку стає підконтрольним транснаціональним корпораціям (ТНК), які виступають впливовими інвесторами й у харчовій промисловості. У порівнянні з іншими ТНК агропромислового комплексу, компанії, що діють у сфері виробництва харчових продуктів і напоїв, є дуже великими: кожна з дев'яти найбільших ТНК (усі вони базуються в розвинутих країнах) контролює зарубіжні активи на суму приблизно 20 млрд дол. США; у сукупності на них припадає більше двох третин зарубіжних активів 50 найбільших ТНК харчової галузі. Станом на 01.01.2012 року до найбільших ТНК, що діють у харчовій промисловості, належать: ТНК “Kraft Foods Inc.” (США, виробництво виробів із шоколаду, кави, солоних снєків і печива), ТНК “Nestle” (Швейцарія, виробництво розчинної кави, мінеральної води, морозива, бульйонів, молочних продуктів, дитячого харчування), ТНК “InBev” (Бельгія, виробництво пива), ТНК “Unilever” (Великобританія – Нідерланди, виробництво морозива, сирів і чаю), ТНК “The Coca-Cola Company” (США, виробництво концентратів, сиропів і безалкогольних напоїв), ТНК “SABMiller” (Великобританія, виробництво пива), ТНК “Diageo plc” (Великобританія, виробництво алкогольних

напоїв), ТНК “Pernod Ricard” (Франція, виробництво алкогольних напоїв), ТНК “Bunge Limited” (США, виробництво рослинної олії, маргарину, майонезу та цукру) (табл. 4).

Таблиця 3

Динаміка кількості й обсягів угод зі злиття та поглинання в харчовій промисловості протягом 2007–2011 років*

Показник	Роки					Темп приросту, %	
	2007	2008	2009	2010	2011	2011/2007	2011/2010
Кількість угод з продажів у харчовій промисловості, од.	213	220	109	168	217	1,88	29,17
Чистий обсяг угод з продажів у харчовій промисловості, млн дол. США	49 950	131 855	9 636	37 911	43 578	-12,76	14,95
Частка угод з продажів у харчовій промисловості в загальному обсязі угод з продажів, %	4,88	18,66	3,86	11,02	8,29	69,87	-24,77
Кількість угод з купівлі в харчовій промисловості, од.	237	180	71	125	145	-38,82	16,00
Чистий обсяг угод з купівлі в харчовій промисловості, млн дол. США	36 280	54 667	-804	33 964	27 393	-24,50	-19,35
Частка угод з купівлі в харчовій промисловості в загальному обсязі угод з купівлі, %	3,55	0,08	-0,32	9,87	5,21	46,73	-47,24

*Джерело: складено автором на основі [2].

Таблиця 4

ТНК, що здійснюють діяльність у харчовій промисловості та їх активи станом на 01.01.2012 року*

Сектор промисловості	Частка ТНК у загальному обсязі ТНК, %	Частка іноземних активів у загальному обсязі активів ТНК, %	Співвідношення іноземних активів до сукупних активів ТНК, %
Первинне виробництво	5,0	8,9	43,4
Виробнича промисловість	59,6	57,4	35,9
- харчова промисловість	4,4	7,1	46,1
- металургія	3,2	1,9	35,4
- хімічна промисловість	5,3	4,7	38,6
- машинобудування	8,3	2,6	25,2
- легка промисловість	3,1	0,4	29,0
Невиробнича промисловість (сфера послуг)	35,4	33,8	33,9
Усього	100,0	100,0	35,7

*Джерело: складено автором на основі [2].

Як показують дані таблиці 4, станом на 01.01.2012 року частка ТНК, що здійснюють діяльність у харчовій промисловості, становить 4,4% загального обсягу ТНК, або 7,4% ТНК, що діють у сфері виробничої промисловості.

В останні роки відбулася істотна зміна інвестиційної стратегії ТНК, що здійснюють діяльність у харчовій промисловості: основні потоки прямих іноземних інвестицій (більше 80%) тепер спрямовуються на фінансування операцій по злиттю й поглинанню. Це означає, що ТНК воліють не створювати нові виробничі потужності за кордоном, а купують уже діючі підприємства, які випускають продукцію й мають свою частку на національному ринку. Ця стратегія дозволяє ТНК у найкоротший термін і при відносно невеликих витратах вийти на ринок приймаючої країни. Нова стратегія ТНК нівелює головні позитивні наслідки залучення прямих іноземних інвестицій для приймаючої країни, тому що купівля ТНК місцевої компанії може й не супроводжуватися передачею новітніх технологій, значним збільшенням робочих місць і зростанням експортних поставок. Можливий навіть зворотний ефект, пов'язаний із зростанням імпорту через те, що в більшості випадків ТНК віддають перевагу купівлі за трансфертними цінами комплектуючих і сировини у своїх виробничих структурах за кордоном. Крім цього, услід за припливом прямих іноземних інвестицій через досить короткий термін спостерігається відтік із країни капіталу, що вивозиться іноземним інвестором як дохід від своїх інвестицій. При цьому можливості національних урядів щодо регулювання діяльності філіалів ТНК є обмеженими. Це зумовлено двома чинниками: наявністю в ТНК конкурентних переваг стосовно місцевих компаній і значним тиском на національні уряди з боку могутніх міжнародних економічних організацій – МВФ і СОТ. У цій ситуації вихід може бути знайдений лише в тому разі, якщо промислово розвинуті країни зрозуміють, що доходи, які вони одержують від діяльності ТНК, отримані за рахунок зменшення добробуту інших країн, і погодяться на введення наддержавного регулювання діяльності ТНК, яке б ураховувало й інтереси країн, що знаходяться поза “золотим мільярдом”.

Щодо України, то для підвищення ефективності інвестиційного забезпечення харчової промисловості й стимулювання інвестиційних процесів важливо зробити правильний вибір пріоритетних напрямів інвестування та забезпечити залучення й ефективне використання всіх можливих джерел надходження капіталу, створити дієвий механізм державного впливу на формування й використання інвестиційних ресурсів. Застосування сучасного обладнання та використання новітніх високоєфективних технологій дозволить у короткий термін підвищити якісні й економічні показники зазначених харчових виробництв і вивести їх на лідируючі позиції з точки зору конкурентоспроможності продукції.

Висновки. Одним із найважливіших стратегічних напрямів розвитку харчової промисловості в Україні та світі є стимулювання інвестиційної діяльності підприємств цієї галузі шляхом ефективного управління процесом залучення інвестицій з урахуванням галузевих і регіональних особливостей, що має бути орієнтоване на довгострокові цілі й реалізовуватися в процесі поточної господарської діяльності за допомогою якісного управління відповідними інвестиційними інструментами.

1. Купчак П. М. Стратегічні пріоритети розвитку харчової промисловості України в умовах активізації інтеграційних процесів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.03 “Економіка та управління національним господарством” / П. М. Купчак. – К., 2008. – 21 с.
2. Офіційний сайт Конференції об'єднаних націй з торгівлі та розвитку. – Режим доступу : <http://www.unctad.org>.

Рецензенти:

Якимчук К.Д. – доктор економічних наук, професор, заслужений працівник вищої школи Російської Федерації, проректор з науково-методичної роботи Вінницького кооперативного інституту;

Клівіденко Л.М. – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та кредиту Вінницького інституту економіки Тернопільського національного економічного університету.